

Солдатенко, Д. В. Степанов. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – 398 с.

References

1. Zakharin, S.V. (2003). *Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання inozemnoho investuvannya [The mechanism of state regulation of foreign investment]*. Kyiv: NAN Ukraine, Instytut ekonomiky, p. 162. [in Ukrainian].

2. Kravtsiv, V. S., Melnyk, M. I. & Antonov, V. B. (2011). *Zaluchennia priamykh inozemnykh investytsii v ekonomiku Ukrainy: problemy ta polityka aktyvizatsii. [Attracting foreign direct investment to Ukraine: problems and policy activation]*. Lviv: NAN Ukraine, Instytut rehionalnykh doslidzhen, p.368. [in Ukrainian].

3. Lukyanov, I. V. (2011). *Inozemni investytsii v ekonomiku Ukrainy u perekhidnyi period [Foreign investment in the economy of Ukraine in transition period]*. Kyiv: Ukrainska akademiia nauk, Viddilennia ekonomiky i upravlinnia, Feniks, p. 114. [in Ukrainian].

4. Obushna, N. I. & Matsyhora, T. V. (2012). *Derzhavne rehuliuвання priamykh inozemnykh investytsii v Ukraini. [State regulation of foreign direct investment in Ukraine]*. Kyiv: NNTs „Instytut ahrarnoi ekonomiky”, p. 193. [in Ukrainian].

5. Fedorenko, V.G., Protsenko T. O & Soldatenko, V.V. (2004). *Ekonomichni ta orhanizatsiino-pravovi aspekty inozemnykh investytsii v Ukraini [Economic and organisational aspects of foreign direct investment in Ukraine]*. Irpin: Natsionalna akademiia DPS Ukrainy, p. 398 [in Ukrainian].

УДК 657;658;347.73

Н. І. Пилипів

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

Ю. В. Максимів

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

СУТНІСТЬ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ДЛЯ ПОТРЕБ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

Стаття спрямована на обґрунтування теоретичних засад обліку суб'єктів господарювання щодо якого здійснюються судові процедури банкрутства та аудиту їх фінансово-господарської діяльності. Обґрунтовано застосування комплексного підходу до визначення сутності категорії «банкрутство», у контексті розгляду суміжних до неї понять, які в сукупності формують систему взаємопов'язаних складових та виокремлено двояке значення банкрутства як характерного для ринкової економіки явища.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, санація, грошове зобов'язання, облік, аудит

Pylypiv N., Maksymiv Y. THE ESSENCE OF THE BANKRUPTCY OF ENTERPRISES AS ECONOMIC CATEGORY FOR THE USE OF ACCOUNTING AND AUDIT

This article examines theoretical bases of accounting of subjects of enterprises about how to carry out judicial procedures of bankruptcy and audit of their financial-economic activity. We show the use of complex approach for determining the essence of category of “bankruptcy” in the context of understanding related concepts and separating out two-sided meaning of bankruptcy as a characteristic of economic activity.

Key words: bankruptcy, inability to pay, sanctions, monetary commitments, accounting, audit

Складні соціально-економічні процеси, що відбуваються в Україні, пов'язані з інтеграцією її у світовий економічний простір, глобалізацією світової економіки, потребують особливого підходу до активізації трансформаційних змін у діяльності підприємств, які в умовах жорсткої ринкової конкуренції перебувають під загрозою потенційного

банкрутства. Тому актуалізуються завдання застосування ефективних інструментів управління діяльністю суб'єктів господарювання, серед яких одним з найважливіших є якісне інформаційне забезпечення процесів реалізації відповідних судових процедур банкрутства задля відновлення платоспроможності боржника або визнання його

банкрутом.

Необхідність здійснення процедур банкрутства підприємств зумовлена низкою проблем та обставин, серед яких: зовнішні (політична нестабільність, інфляція, недосконалість законодавчої системи, військова агресія Росії, нестабільність світової фінансової системи і т.д.) та внутрішні (неефективність системи управління діяльністю підприємств, низький рівень конкурентоспроможності, відставання технологій, високий ступінь зносу необоротних активів, відсутність власних грошових коштів, вчинення некоректних чи навмисних дій керівниками підприємств-боржників).

Це зумовлює потребу у систематизації категорійно-понятійного апарату банкрутства, що забезпечить подальший розвиток теоретичних засад обліку суб'єкта господарювання щодо якого здійснюють судові процедури банкрутства та аудиту його фінансово-господарської діяльності.

Значний внесок у дослідження проблем здійснення процедур під час процесу банкрутства, а саме у частині його теоретичного і методологічно-організаційного забезпечення зробили такі вчені: Ф. Ф. Бутинець, Л. А. Бернстайн, М. Ф. Ван Бред, О. З. Вятрович, О. М. Галенко, С. Ф. Голов, В. В. Джуно, Н.І.Дорош, М.Дуглас, Є.В.Мних, Б.Нідлз, Є.М. Руденко, Я.В.Соколов, В. В. Сопко, О. О. Степанов, А. М. Ткаченко, В. В. Храпкіна, О. З. Цар, О. П. Чучко, А. П. Череп та інші.

Визнаючи незаперечну значущість отриманих теоретичних і практичних наукових результатів, вважаємо, що питання систематизації категорійно-понятійного апарату банкрутства підприємств залишається недостатньо опрацьованими на теоретичному рівні.

Саме обґрунтування категорійно-понятійного апарату у сфері банкрутства підприємств задля подальшого розвитку теоретичних засад обліку суб'єкта господарювання щодо якого здійснюють судові процедури банкрутства та аудиту його фінансово-господарської діяльності і є метою написання цієї статті.

Виклад основного матеріалу розпочнемо з визначення актуальності теми банкрутства. Загалом проблему банкрутства слід розглядати з двох боків: з точки зору суб'єкта господарювання, проти якого порушено справу про банкрутство, і з точки зору контрагентів, з якими такий суб'єкт має фінансові відносини щодо погашення зобов'язань.

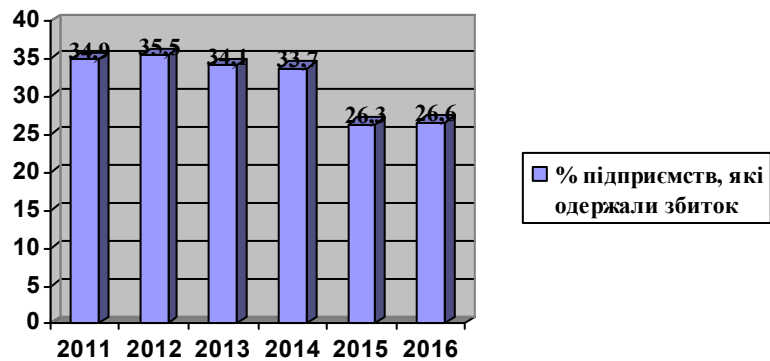
І саме останнє свідчить про те, що банкрутство як характерне для ринкової економіки явище, має двояке значення, зокрема є негативним явищем для самих підприємств-боржників, держави (яка отримує збитки внаслідок несплати податків) і кредиторів, яким належною мірою не повертаються борги; і позитивним, оскільки є реальним інструментом ринкового регулювання задля очищення ринку від

неплатоспроможних боржників виконувати свої зобов'язання перед кредиторами.

На сьогодні суттєвими ознаками банкрутства є: значне перевищення залучених джерел формування активів над власними, наявність простроченої дебіторської заборгованості, відсутність відтворення вкладеного капіталу, постійне збільшення заборгованості перед кредиторами, фінансовий результат у вигляді збитку тощо.

З огляду на це, виникає нагальна необхідність запобігти появі наведених ознак або усунути їх у разі наявності, щоб запобігти загрози втрати підприємством платоспроможності, що в подальшому може призвести до його банкрутства.

Попри те, що збитковість підприємств є тільки однією з ознак, яка свідчить про загрозу банкрутства підприємства, розглянемо статистичні дані щодо кількості українських підприємств, які одержали фінансовий результат у вигляді збитку (рис. 1). Так, їх питома вага у загальній кількості підприємств становила у 2016 р. 26,6 %, що, очевидно, свідчить про проблеми в функціонуванні суб'єктів господарювання. Хоча, порівняно з 2011 р., ситуація покращилася, оскільки тоді цей показник становив 34,9 %.

Рис. 1. Питома вага збиткових підприємств у загальній їх кількості протягом 2011-2016 рр. в Україні

Джерело: складено на основі даних [8]

Щодо порушених справ про банкрутство, то господарські суди в Україні у 2016 р. розглянули 85,8 тис. господарських справ, при цьому питома вага справ про банкрутство становила 23,8% (у 2015 р. – 22,3%; у 2014 р. – 30,1%) [9]. Попри те, що ця категорія справ займає друге місце у структурі господарських справ, з року в рік зберігається тенденція щодо скорочення кількості справ про відновлення платоспроможності боржників або визнання їх банкрутами. Так, упродовж 2016 р. закінчено провадження в 2,1 тис. справ, винесено постанов про визнання банкрутом – у 1,4 тис. справ [9, с. 15].

Вважаємо, що банкрутство не слід буквально ототожнювати з припиненням діяльності підприємства, оскільки наслідком провадження справи про банкрутство може бути не тільки

припинення діяльності юридичної особи, а й відновлення її платоспроможності. Тому визріває необхідність у застосуванні комплексного підходу до визначення сутності такої категорії як найбільш фундаментального поняття, яке відображає об'єктивну дійсність неплатоспроможних підприємств.

У контексті розгляду понять, що пов'язані з категорією «банкрутство», слід вказати також на такі поняття, які сукупно формують категорійно-понятійний апарат банкрутства підприємств як складну систему взаємопов'язаних складових, зокрема «самобанкрутство», яке законодавчо не визначене, проте впливає з ст. 10 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон України), де вказано, що право на звернення до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство, крім кредитора, має сам боржник [1]; «неплатоспроможність» – неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності [1], судові процедури банкрутства, кредитор, боржник, грошове зобов'язання, які трактуються законодавчо [1].

Передусім зупинимось на трактуванні сутності категорії «банкрутство» в наукових джерелах і законодавстві, що відображено в табл. 1. В усіх проаналізованих визначеннях акцент зроблено саме на неспроможності підприємства погасити свої борги перед кредиторами через відсутність для цього відповідних активів.

Підсумовуючи сказане, можна зазначити, що проблема банкрутства не є проблемою тільки однієї юридичної особи. Навіть успішно працюючі підприємства можуть зазнати втрат від співпраці з іншими суб'єктами господарювання, які через різні обставини довели бізнес-партнера до його неплатоспроможності. Тому категорія «банкрутство» потребує чіткого тлумачення.

Зокрема, з юридичного боку слід розглядати банкрутство як правовий механізм розв'язання проблем заборгованості боржника; тоді як із економічного боку запропоновано трактування категорії «банкрутство» як цілісної системи, яка об'єднує процеси реалізації відповідних судових процедур і є основою для координації дій неплатоспроможного боржника, так і кредиторів щодо задоволення їх вимог. При цьому її складовими частинами є: процедури санації та мирової угоди щодо відновлення його платоспроможності; процедура розпорядження майном боржника, яка передувє санації та ліквідації; ліквідаційна процедура з припинення діяльності підприємства, коли господарським судом визнана абсолютна неплатоспроможність і неспроможність боржника погасити встановлені у порядку, визначеному законодавством, грошові вимоги кредиторів і продовжувати підприємницьку діяльність після задоволення усіх вимог кредиторів.

Тобто категорія «банкрутство» розглядається нами як єдине ціле, складовими частинами якого є окремі судові процедури, введення яких здійснюється залежно від категорії боржника, виду його діяльності

та наявності у нього майна і не обов'язково має закінчуватись ліквідаційною процедурою, як це зазначено у Законі [1].

Таблиця 1

Трактування сутності категорії «банкрутство»

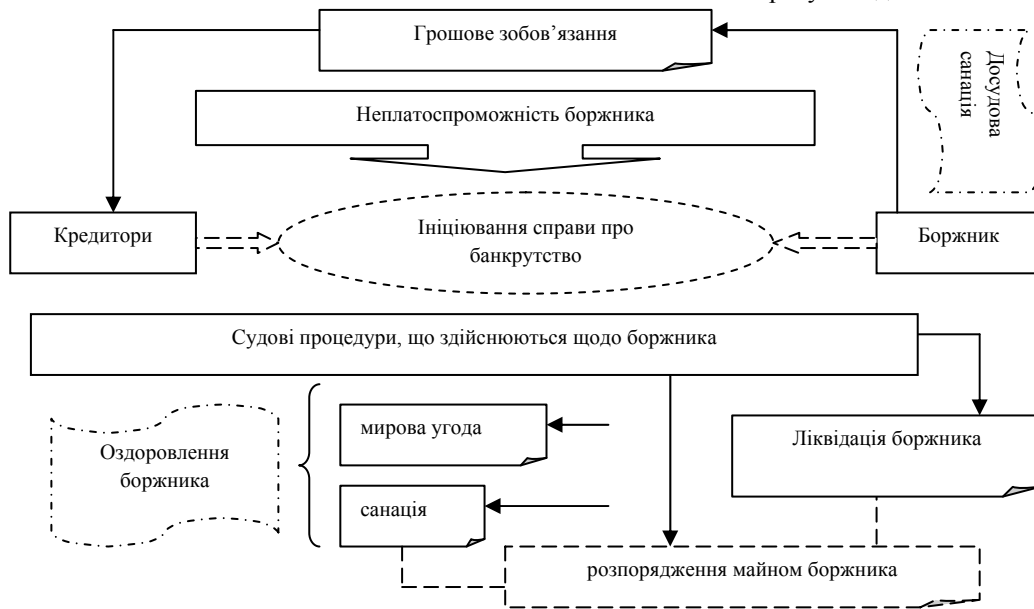
№	Визначення	Джерело
1	Визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури	Закон України [1]
2	Фінансова неспроможність, розорення, що призводить до припинення виплат за борговими зобов'язаннями; примусову ліквідацію підприємства з метою поділу майна боржника між кредиторами	Тлумачний словник [2]
3	Нездатність суб'єкта підприємницької діяльності розрахуватись за сукупними зобов'язаннями за рахунок наявних активів та самостійно відновити власну платоспроможність	О. Є. Кузьмін [3, с. 147]
4	Як одна з юридичних підстав ліквідації підприємства, яка виявляється у неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити у встановлений для цього термін пред'явлені йому кредиторами вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом	А. С. Яблонська [4, с. 6]
5	Визнане судовими органами незадовільне господарське становище фізичної чи юридичної особи, ознакою якого є припинення розрахунків за зобов'язаннями через нестачу активів у ліквідній формі	Є. М. Андрущак [5, с. 31]
6	Розглядає банкрутство як встановлену в судовому порядку фінансову неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом	І. А. Бланк [6, с. 34].
7	Юридична процедура ліквідації бізнесу (або майна, що належить індивідууму), що не може повністю погасити свої борги з наявних поточних активів.	Business Dictionary [7]

Джерело: складено автором на основі [1-7]

Ідея цілісності банкрутства як єдиної системи полягає у застосуванні комплексного підходу для досягнення поставлених цілей. Це дозволило побудувати узагальнену схему процесу банкрутства підприємства, яка сформована завдяки інформації як результату трактування категорії «банкрутство» та суміжних до неї понять, які формують цілісний категорійно-понятійний апарат банкрутства підприємств в сучасних ринкових умовах господарювання (рис. 2).

Необхідно зауважити, що рівень законодавчого регулювання банкрутства вказує на рівень розв'язку

ринкових відносин у країні загалом і на ступінь захисту інтересів боржника, який перебуває на будь-якій із стадій процедури банкрутства. Законодавство про банкрутство в нашій країні, яке виконує функції регулятора конкуренції та є дієвим механізмом у розв'язанні проблем заборгованості між суб'єктами господарювання, є на сьогодні важливим показником ринкових перетворень.

Рис. 2. Загальна схема процесу банкрутства підприємства

Джерело: сформовано автором

Водночас сукупність нормативно-правових актів, що регулюють питання банкрутства в Україні, потребує вдосконалення. Не зупиняючись на юридичних аспектах, які стосуються процедури банкрутства, звернемо увагу на обліковий бік цього процесу. Так, Департаментом з питань санації та банкрутства Міністерства економіки України (тепер Міністерство економічного розвитку і торгівлі України) розроблено відповідні Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства (далі – Методичні рекомендації) [10]. При цьому вказано, що їх розроблено «з метою визначення однозначних підходів при оцінці фінансового-господарського стану підприємств на предмет наявності ознак приховуваного, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства; своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення випереджувальних заходів щодо запобігання банкрутству; здійснення аналізу для виявлення резервів підвищення ефективності виробництва та відновлення платоспроможності підприємств шляхом їх санації» [10]. Виходячи з вказаної мети, згадані вище Методичні рекомендації мали б допомогти зацікавленим особам у процесі виявлення «проблемних» суб'єктів господарювання для прийняття рішень щодо співпраці з ними. Проте їх

недоліком є те, що серед джерел інформації, на основі яких мають здійснюватись розрахунки, наведено форми фінансової звітності, які втратили чинність з прийняття Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [11], тобто у додатках до Методичних вказівок наведено формули і кодуванням рядків неіснуючих форм фінансової звітності. До того ж бракує підзаконних нормативних актів, які б належним чином регламентували сам механізм практичної реалізації окремих процедур, які мали б допомогти вийти підприємству зі стану неплатоспроможності.

Окремо слід наголосити, що застосування комплексного підходу до визначення економічної сутності банкрутства підприємств дозволяє дійти висновку про доцільність здійснення аудиту під час провадження процедури санації з оцінки фінансового стану господарської діяльності підприємства-боржника внутрішнім аудитором боржника або незалежним аудитором і можливості покращання показників його діяльності для контролю за результатами оздоровчих заходів і оцінки їх ефективності, а також для інформування зацікавлених осіб щодо виконання плану санації.

Вирішувати проблему проведення аналізу фінансового стану господарської діяльності підприємства-боржника бухгалтером-аналітиком вважаємо за недоцільне через імовірність надання останнім недостовірної інформації через навмисні дії.

Обґрунтування економічного змісту категорії «банкрутство» із застосуванням комплексного підходу як єдиної системи судових процедур, яка є основою для координації дій неплатоспроможного боржника, так і кредиторів щодо задоволення їх вимог, відкриває широкі можливості щодо узгодження заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності боржника, а також задоволення вимог його кредиторів і формування якісного інформаційного забезпечення окремих процедур банкрутства задля відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом.

Перспективи подальших досліджень полягають у розгляді проблемних питань бухгалтерського обліку й особливостей оподаткування реалізації майна у випадку визнання підприємства банкрутом, а також порядок погашення заборгованості й формування ліквідаційного балансу.

Список використаних джерел

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України, прийнятий 14 травня 1992 р., № 2343-ХІІ / Верховна

Рада України. 1992. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>

2. Бусел В.Т. Великий тлумачний слоник сучасної української мови. К.: Ірпінь: Університет Перуна. (2002). 36 с.

3. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Петришин Н.Я., Нойяк Л.С., Скибінський О.С. Соціально-економічна діагностика в умовах глобалізації. Соціально-економічна діагностика в умовах глобалізації: викладання: підручник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 284 с.

4. Яблонська А.С. Діяльність арбітражних керівників: нормативне врегулювання та необхідність удосконалення законодавства. 2005. Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/t/Do-d&did=4793&sidk-comments>

5. Андрушак Е. М. Удосконалення інституту банкрутства // Фінанси України. 2001. № 9. С. 29-37.

6. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. Т. 2. К.: Ника-Центр, 1999. 512 с.

7. BusinessDictionary. 2017. Режим доступу: <http://www.businessdictionary.com/definition/bankruptcy.html>

8. Дані Державної служби статистики України. 2017. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

9. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2014-2016 рр. 2017. Режим доступу: http://court.gov.ua/userfiles/file/DSA/DSA_2017_all_docs/TRAVEN_17/ogl_2016_copy.pdf

10. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2003. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>

11. Національний стандарт бухгалтерського обліку № 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" від 7 лютого 2013 р., № 73 / Міністерство фінансів України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

References

1. Supreme Council of Ukraine (1992). Pro vidnovlennya platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannya yoho bankrotom [On Restoration of the Debtor's Solvency or Recognition as a Bankrupt]: The Law of Ukraine, adopted on 1992, May 14, 2343-XII. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>. [in Ukrainian].

2. Busel, V.T. (2002). *Velykyy tлумачnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy*. [Great explanatory dictionary of contemporary Ukrainian language]. K : Irpin: Perun University. 36 p. [in Ukrainian].

3. Kuzmin, O.E., Melnik, O.G., Petryshyn, N.Ya., Nojjak, L.S., Skibinsky, O.S. (2012). *Sotsial'no-ekonomichna diahnostryka v umovakh hlobalizatsiyi*. [Socio-economic diagnostics in the conditions of globalization: teaching]. Manual. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House. 284 p. [in Ukrainian].

4. Yablonska, A.S. (2005). *Diyal'nist' arbitrazhnykh keruyuchykh: normatyvne vrehulyuvannya ta neobkhdnist' zakonodavchoho vdoskonalennya*. [The activity of arbitration managers: normative settlement and the need for legislative improvement]. Retrieved from: <http://www.minjust.gov.ua/?Do-d&did=4793&sidk-comments>. [in Ukrainian].

5. Andrushchak, E. M. (2001). *Udoskonalennya instytutu bankrutstva*. [Improvement of the Institute of Bankruptcy]. *Finance of Ukraine*. № 9, 29-37. [in Ukrainian].

6. Blank, I. A. (1999). *Fundamentals of Financial Management: Scientific*. [Osnovy fynansovoho menedzhmenta]. Т. 2. К.: Nika-Center. 512 p. [in Ukrainian]

7. BusinessDictionary Electronic resource (2017). [BusinessDictionary Elektronnyy resurs] Retrieved from: <http://www.businessdictionary.com/definition/bankruptcy.html> [in English]

8. Data of the State Statistics Service of Ukraine (2017). [BusinessDictionary Elektronnyy resurs] Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].

9. Overview of the state of justice in 2014-2016. (2017). [Ohlyad danykh pro stan zdiysnennya pravosuddya u 2014-2016 rr.]. Retrieved from http://court.gov.ua/userfiles/file/DSA/DSA_2017_all_docs/TRAVEN_17/ogl_2016_copy.pdf. [in Ukrainian].

10. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2003). *Metodychni rekomendatsiyi shchodo vvyavlennya oznak neplatospromozhnosti pidpryyemstva ta oznak diy z prykhovuvannya bankrutstva, fiktyvnoho bankrutstva chy dovedennya do bankrutstva*. Retrieved from: <http://www.me.gov.ua/> [in Ukrainian]

11. Ministry of Finance of Ukraine. (2013). *National Accounting Standards 1 "General Requirements for Financial Statements" dated February 7, № 73*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> [in Ukrainian]